

JUHLAJULKAISU

URHO KALEVA
KEKKONEN

1900 · 3/9 · 1975

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1975, Vammalan Kirjapaino Oy

ISBN 951-9068-43-0 (1/2 nahk.)

ISBN 951-9068-44-9 (sid.)

ISBN 978-951-855-874-6 (PDF)

Erik Castrén

Kansainvälisen oikeuden merkityksestä

Kansainvälisen oikeuden merkityksen ymmärtämiseksi on syytä aluksi käsitellä sen luonnetta. Julkisella kansainvälisellä oikeudella – jättäen syrjään eri valtioiden lakiristiriitoja selvittävän kansainvälisen yksityisoikeuden – tarkoitetaan sitä oikeudenalaa, joka säätelee ensi sijassa täysivaltaisten valtioiden valtasuhteita. Tällaiset valtiot ovat siis kansainvälisen oikeuden pääasiallisia subjekteja eli kansainvälisten oikeuksien ja velvollisuuksien kohteina sanan täydessä merkityksessä ja ne ovat sikäli erityisasemassa, että vain ne tulevat kysymykseen kansainvälisten oikeussääntöjen luojina ja kumoajina. Muilla kansainvälisen oikeuden subjekteilla kuten eräillä kansainvälisillä komissioilla, sodankävijöiksi tunnustetuilla kapinoitsijoilla ja ihmisyksilöillä yleensä on vain joitakin rajoitettuja kansainvälisestä oikeudesta johtuvia oikeuksia ja velvollisuuksia, jolloin ihmisyksilö eräitä poikkeustapauksia lukuun ottamatta voi toteuttaa näitä oikeuksiaan vain kotivaltionsa välityksellä. Euroopan neuvostossa on eräillä sen elimillä ns. ylikansallisia oikeuksia, millä tarkoitetaan, että ne voivat tehdä sekä yksityisiä jäsenvaltioita että niiden kansalaisiakin suoraan velvoittavia päätöksiä. Mutta tärkeimmät poliittiset ratkaisut tehdään kuitenkin ministerineuvostossa, jossa vaaditaan yksimielisyys. Yhteys jäsenvaltioiden kesken ei siis ole niin kiinteä kuin usein väitetään ja mihin nimitys ylikansallinen viittaa. Tässäkin piirissä ollaan vielä kaukana liittovaltiosuhteesta, ja viimeaikainen kehitys viittaa siihen, ettei näin pitkälle haluta mennäkään, vaan tyydytään lähinnä vahvistamaan yhteistoimintaa taloudellisella ja muilla ei-poliittisilla aloilla.

Samoin ollaan täysivaltaisten valtioiden muodostamassa ns. kansainvälisessä oikeusyhteisössä – vaikka se nykyisin onkin tullut maailmanlaajuiseksi saaden yhä enemmän uusia jäseniä useimpien entisten siirtomaiden ja muiden vieraassa hallinnossa olevien alueiden itsenäistyttyä – edelleenkin verrattain löyhässä yhteydessä, eikä eräiden

utopistien ennustamasta siirtymisestä maailmanvaltioksi ole juuri minkäänlaisia oireita. Jotkut ovat pitäneet Yhdistyneitä Kansakuntia (YK) merkkinä tällaisen kehityksen alkamisesta. Haluamatta millään tavoin väheksyä YK:n merkitystä ihmiskunnan ohjaamisessa oikealle rauhan ja hedelmällisen yhteistoiminnan tielle on kuitenkin pakko todeta, että YK:n peruskirjassa on paljon heikkouksia ja puutteita ja että kaikki yritykset järjestön vahvistamiseksi sen suhteellisesti jo varsin pitkän toimintakauden aikana ovat toistaiseksi rauenneet. Valtiot, niin pienet kuin suuret, vanhat ja uudet, vaalivat tiukasti täysivaltaisuuttaan ja lähinnä omia kansallisia etujaan. Puhutaanhan YK:n peruskirjassakin jäsenvaltioiden täysivaltaisesta tasa-arvoisuudesta, vaikka tässä onkin eräitä huomattavia eroja ei vain tosiasiallisesti vaan oikeudellisestikin. Viittaus turvallisuusneuvoston pysyville jäsenille kuuluvaan veto-oikeuteen riittänee tässä. Mutta YK tai oikeammin siinä toimivat valtiot eivät ole läheskään aina halunneet käyttää edes niitä rajoitettuja oikeuksia ja keinoja, mitkä peruskirjan mukaan ovat mahdollisia yhteisten etujen toteuttamiseksi ja edistämiseksi.

Kansainvälinen oikeus ja järjestetty oikeussääntöjen ohjaama valtioiden toiminta kansainvälisessä oikeusyhteisössä on varsin omalaatuista, jopa monessa suhteessa alkeellista, verrattuna eri valtioiden kansalliseen oikeuteen ja kansalaisten asemaan kotivaltionsa oikeusjärjestyksen alaisena. Kansainvälisen oikeusyhteisön jäsenmäärä — sen viimeaikaisesta suuresta kasvusta huolimatta ja vaikka loputkin vieraassa hallinnossa olevat alueet itsenäistyisivät ja osa nykyisistä valtioista hajoaisi — tulee jatkuvasti jäämään suhteellisen pieneksi, mutta siitä huolimatta on näiden jäsenten ja niiden pyrkimysten välillä suuria eroja, koska kysymyksessä olevat arvot ovat yleensä toista suuruusluokkaa kuin valtionsisäisessä elämässä esille tulevat. Kansainvälisessä oikeusyhteisössä ei ole mitään jäsenvaltioiden yläpuolella olevaa hallitusta tai muunlaista esivaltaa. Jäsenvaltiot ovat vain puutteelliseksi todetun, kansainvälisen oikeuden alaisia, oikeuden jonka sisällöstä ne itse päättävät, kuten edellä on jo todettu. Kansainvälinen oikeus on siis eräänlaista primitiivistä rinnakkaisoikeutta, jonka oikeusluonne usein, varsinkin aikaisemmin, on kiistetty leimaamalla tämän oikeuden normit pelkästään moraalisäännöiksi. Tähän on päädytty ilmeisesti siitä syystä, että on liikaa pitäyditty valtionsisäisen oikeuden analogioihin eikä otettu riittävästi huomioon kansainvälisissä suhteissa vallitsevia erityisiä olosuhteita.

Lainsäätäjän puuttuminen kansainvälisellä alalla ei kuitenkaan riistä kansainväliseltä oikeudelta sen oikeusluonnetta. Riittää, että velvoitta-

via oikeussääntöjä on olemassa, vaikkakin rajoitetusti. Ja niitä on saatu ja saadaan edelleenkin aikaan pienemmässä tai suuremmassa piirissä sekä valtiosopimuksia solmimalla että tapaoikeuden ansiosta. Lisäksi on vakiintunut eräitä tärkeitä kansainvälisiä, usein myös valtionsisäisesti noudatettavia, oikeusperiaatteita. Oikean käsityksen mukaan nämä viimeksi mainitut, samoin kuin yleisesti noudatettu tapaoikeus, sitovat myös kansainvälisen oikeusyhteisön uusia jäseniä. Ja käytännössä niiden samoin kuin vanhempienkin jäsenten on vaikeaa jäädä eräiden tärkeiden yleissopimusten ulkopuolelle. Usein jo oma etu vaatii niihin liittymistä. Vaikka suurin osa kansainvälistä oikeutta on ns. partikulaarista vain joitakin valtioita eräillä alueilla velvoittavaa oikeutta, on paljon sellaisiakin laajaa kannatusta saaneita yleissopimuksia, joita ulkopuolisetkin valtiot tosiasiallisesti noudattavat. Ja suuri osa kansainvälisen tapaoikeuden normeista on voimassa koko maapallolla. Myös valtionsisäinen oikeus saattaa olla puutteellista, ja kansainvälistä oikeuttakin pyritään jatkuvasti kehittämään erityisesti sen tärkeimmillä aloilla.

Oikeuden olemukseen katsotaan usein kuuluvan mahdollisuus ratkaista sen sisällyksestä aiheutuvat riidat viime kädessä pakollisen tuomiovallan avulla. Tästäkin vaatimuksesta on kansainvälisessä oikeudessa tingittävä, mikä on valitettavaa, mutta ei kuitenkaan poista sen oikeusluonnetta. Valtioiden välisiä riitoja voidaan selvittää – tosin ei aina yhtä tehokkaasti kuin kääntymällä tuomioistuimen tai välitysoikeuden puoleen – myös muulla tavalla esim. diplomaattisin neuvotteluin, sovittelumenettelyllä tai ulkopuolisten tarjoamalla ns. hyvillä palveluksilla, ja valtiot ovat joka tapauksessa velvollisia suostumaan rehellisessä tarkoituksessa käytäviin neuvotteluihin toisen riitapuolen sitä pyytäessä. Samoin voidaan nykyisin kääntyä YK:n yleiskokouksen tai turvallisuusneuvoston puoleen, joka viimeksi mainittu elin voi vakavissa tapauksissa jopa itse puuttua asiaan ja tehdä riitapuolia velvoittavia ratkaisuja rauhan vaarantuessa tai jo rikkouduttua. Mutta ei ole sanottu, että mikään näistä menettelyistä johtaa tulokseen, jos toinen riitapuoli pysyy kannallaan eikä ole valmis minkäänlaisiin myönnetyksiin tai kieltäytyy noudattamasta turvallisuusneuvoston velvoittavia päätöksiä, kuten usein on jo sattunut. Esimerkkejä on myös siitä, jopa varsin tuoreita, että valtiot ovat kieltäytyneet saapumasta Kansainväliseen tuomioistuimeen tai noudattamasta sen tai kansainvälisen välitysoikeuden velvoittavia päätöksiä. Haagissa toimivan Kansainvälisen tuomioistuimen, YK:n erään pääelimen, pakollisen tuomiovallan on hyväksynyt vain nelisenkymmentä valtiota eräiden niistä tehtyä tässä

yhteydessä pitkällekin meneviä varaumia. Sanotun tuomioistuimen puoleen on muutoinkin käännytty varsin harvoin. Välitysoikeudelliseen menettelyyn, joka kyllä sekin johtaa sitovaan ratkaisuun, on turvauduttu useammin, mutta tämäkin edellyttää, että siitä on sovittu ennakolta tai tapauksen sattuessa erikseen. On ymmärrettävää, että elintärkeitä etuja koskevia riitoja ei mielellään alisteta toisten ratkaistaviksi, mutta valtioilla on tapana painottaa liikaa omia intressejään. Eivät edes kaikki Euroopan neuvoston jäsenvaltiot ole myöntäneet neuvoston piirissä toimivalle tuomioistuimelle pakollista tuomiovaltaa.

Kansainvälisen oikeuden kolmas huomattava heikkous on se, ettei siinä yleensä tunneta pakollista kansainvälistä täytäntöönpanoakaan, vaan asianomainen valtio eli velvoitettu puoli saa itse tästä huolehtia. Tässä siis vielä noudatetaan valtionsisäisessä oikeudessaakin alkuaikoina voimassa ollutta oman avun -järjestelmää, joka sekin tekee epävarmaksi oikeuksien toteuttamisen, mutta tämäkään seikka ei tee tyhjäksi kansainvälisen oikeuden oikeusluonnetta. Toisaalta on ehkä vaikea ajatella, että täytäntöönpanosta huolehtisivat puolueettomat kansainväliset elimet, koska tällöin voidaan joutua toimimaan vieraalla alueella ja tavallaan puuttumaan valtion sisäisiin asioihin. Enimmäkseen valtiot kyllä pyrkivät noudattamaan solmimiaan valtiosopimuksia ym. sitoumuksia, ja jollei näin tapahdu, on mahdollista esittää niille huomautuksia, ryhtyä tiettyihin sallittuihin vastatoimenpiteisiin tai ottaa asia esille YK:ssa, mutta tällöin voidaan kohdata samoja vaikeuksia, kuin mihin on jo viitattu kansainvälistä tuomiovaltaa ja valtioiden välisen riitojen selvittelyä käsiteltäessä. YK:n peruskirjassa on nimenomainen määräys, että kansainvälisessä tuomioistuimessa juttunsa voittanut valtio voi kääntyä turvallisuusneuvoston puoleen, jollei vastapuoli pane päätöstä täytäntöön, mutta peruskirjasta ei ilmene selvästi, voiko turvallisuusneuvosto tällöin käyttää pakotteita niskoittelijaa vastaan, muuta kuin jos niskoittelun johdosta on jo syntynyt rauhaa vaarantava tilanne.

Valtiot itse eivät ole kiistäneet kansainvälisen oikeuden oikeusluonnetta, vaan päinvastoin selittäneet johdonmukaisesti kunnioittavansa tätä oikeutta. Mutta ne saattavat olla sitä noudattamatta vetoamalla monenlaisiin verukkeisiin, tulkitsemalla sitä väärin omaksi edukseen tai panemalla rikkomuksen vastapuolen syyksi.

Kansainvälisen oikeuden oikeusperustasta on tietoisopissa paljon väitelty. Selvä on, että sopimukset ym. sitoumukset velvoittavat, muutoinhan ei tällaisilla järjestelyillä olisi mitään arvoa. Samoin on myönnetty jo kauan aikaa, että kansainvälisestä oikeudesta kaikkine puutteil-

neenkin on valtiolle ja ihmisyksilöille suurta hyötyä. Kaikessa kanssakäymisessä, myös kansainvälisessä, jotta se olisi hedelmällistä, on noudatettava tiettyjä sääntöjä, ja järjestyksen on säilyttävä. Valtioiden ei voida myöntää suhteissa toisiinsa tai ihmisyksilöihin vapaita käsiä, tietyistä teoista on pidättäydyttävä ja toisaalta tietyt toimenpiteet ovat tarpeellisia yhteisten etujen vuoksi. Tätä varten tarvitaan oikeussääntöjä, jotka ohjaavat valtioita niiden käyttäytymisessä kansainvälisellä näyttämöllä. Puheet valtioiden rajattomasta täysivaltaisuudesta on lopetettava, sillä tällainen tilanne voi johtaa vain anarkiaan. Kansainvälinen oikeus on siis välttämättömyys, mikä huomataan sitä selvemmin, mitä vilkkaammaksi valtioiden ja ihmisyksilöiden kanssakäyminen muodostuu.

Näillä yleisillä toteamuksilla onkin siirrytty käsittelemään kansainvälisen oikeuden merkitystä, jota nyt on tarkasteltava yksityiskohtaisemmin. Kansainvälisen oikeuden päätehtävät ovat samat kuin YK:nkin eli kansainvälisen yhteistoiminnan edistäminen eri aloilla kiinnittämällä huomiota myös ihmisoikeuksien suojelemiseen sekä kansainvälisen rauhan turvaaminen ja järjestyksen säilymisestä huolehtiminen maailmassa. Mutta kansainvälistä oikeutta tarvitaan kipeästi myös sodan ja muiden aseellisten selkkausten aikana, kuten myöhemmin tullaan toteamaan.

Aikaisemmin kansainvälisen oikeuden merkitystä usein aliarvioitiin, mikä johtui jo siitä, että sen säännöt olivat silloin vielä nykyisiäkin huomattavasti puutteellisemmat. Valtioiden ja kansojen kosketus oli tällöin etupäässä sotilaallista, vaikka jo varhain ylläpidettiin eräiden valtioiden kesken myös kauppa- jopa kulttuurisuhteita. Tämä selittää miksi ensimmäiset sekä tavanomaisen että kirjoitetun kansainvälisen oikeuden säännöt koskivat sotaa ja sodankäyntiä sekä merenkulkua.

Muukalaisen asema oli yleensä huono ja turvaton. Tähän on saatu aikaan kansainvälisen oikeuden ansiosta parannusta vasta viime vuosisatoina, eikä tilanne vieläkään ole tyydyttävä läheskään kaikissa suhteissa. Usein vielä katsotaan, etteivät muukalaiset voi vaatia oleskelumaassa ainakaan parempaa kohtelua, kuin mikä tulee omien kansalaisten osaksi, joita taas aikaisemmin katsottiin voitavan kohdella miten tahansa, koska tätä pidettiin valtion sisäisenä asiana. Monet valtiot ovat kuitenkin jo kauan vaatineet, että muukalaisille, jotka ehkä kotimaassaan ovat tottuneet parempaan kuin mitä he saavat osakseen eräissä vieraissa maissa liikkueensa, on myönnettävä tietyt vähimmäisoikeudet, jotka täyttävät kohtuulliset vaatimukset. Tätä onkin pidettävä oikeana periaatteena.

Käsitykset ovat myös muuttumassa siinä, miten omia kansalaisia saa kohdella, sen jälkeen kun Kansainliiton ajoista alkaen ja nyt erityisesti YK:n toimesta on pyritty toteuttamaan ja suojelemaan ns. yleisiä ihmisoikeuksia, joista kaikki, myös valtiottomat, pääsevät osallisiksi. Vuonna 1966 saatiin YK:n yleiskokouksessa valmiiksi kaksi ihmisoikeuksia varsin laajasti turvaavaa sopimusta sekä niiden noudattamista tehostava tosin valinnainen pöytäkirja, jotka toivottavasti lähiaikoina tulevat voimaan. Eräille kehityksessä pitkälle päässeille maille nämä eivät sisällä kovinkaan paljon uutta, mutta monessa muussa maassa olot parantuvat ratkaisevasti, jos näitä sopimuksia ryhdytään noudattamaan. Pakolaisia varten on jo aikaisemmin solmittu yleissopimus, ja heistä huolehtii myös erityinen YK:n pakolaiskomissaari virastoineen. Kansainvälisessä työjärjestössä valmistetut ja työkonferensseissa hyväksytyt lukuisat sopimukset ovat omiaan suuresti parantamaan työoloja ja koituvat siten suurten ihmisyksilöiden ryhmien hyväksi.

Valtiolla on oikeus suojella kansalaisiaan ulkomaillaakin sekä diplomaattiedustajiensa että konsulivirkailijoiden avulla. Sen sijaan on kyseenalaista, saadaanko tässä käyttää sotavoimiakin apuna, koska väkivallan käyttö kansainvälisissä suhteissa on nykyisin kielletty ja koska tällöin joudutaan loukkaamaan toisen valtion alueherruutta. Kansalaisilla ei kuitenkaan ole oikeutta vaatia kotivaltion suojelua, poliittiset syyt voivat näet pakottaa luopumaan siitä. Ihmisoikeuksien suojelussa on ehkä päästy pisimmälle Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden piirissä, jossa siitä on tehty erityinen, varsin tyydyttävä sopimus ja jossa ihmisyksilöille itselleen on myönnetty rajoitettu valitusoikeus.

Eräs kansainvälisen oikeuden tärkeä ala on diplomatiaoikeus. Jo varsin aikaisin oli tapana lähettää tilapäisiä jopa pitkäaikaisiakin valtion poliittisia ym. edustajia toisiin maihin valtioiden suhteiden hoitamista varten, ja lähettiläiden loukkaamattomuus on eräs kansainvälisen oikeuden vanhimpia periaatteita. Pysyvien diplomaattisten edustustojen käyttö sai kuitenkin alkunsa vasta noin 300 vuotta sitten, jota vastoin konsuliasiamiehiä käytettiin jo paljon aikaisemmin. Diplomaatteja ja konsuleita koskevat säännöt olivat kuitenkin kauan aikaa pelkästään, osittain epäyhdenmukaisen tapaoikeuden varassa. Nyt heistä kuitenkin on olemassa Wienissä vuosina 1961 ja 1963 tehdyt yleissopimukset, ja konsuleiden oikeusasemasta on solmittu jatkuvasti useita bilateraalisia sopimuksia. Valtioiden rauhanomaisen yhteistoiminnan kehittämisessä on diplomaatti- ja konsulijärjestelmällä jatkuvasti suuri merkitys, vaikka monet tärkeät poliittiset ynnä kaupallisetkin asiat hoidetaan nykyisin

suoraan kotimaasta käsin valtionpäämiehen ja ulkoministeriön toimesta tai heidän suorittamillaan virkamatkoilla.

Kansainvälistä yhteistyötä ovat myös suuresti edistäneet monet kansainväliset järjestöt ja toimistot, joita on perustettu varsinkin kuluvalle vuosisadalla. Samoin on kansainvälisten konferenssien pitäminen vilkastunut siinä määrin, että osallistuminen edes tärkeimpiinkin niistä tuottaa vaikeuksia etenkin pienille ja uusille valtioille. Kansainvälinen oikeus ohjaa myös konferenssien työskentelyä, vaikka kirjoitetut säännöt tässä vielä puuttuvat. — YK:lla ja sen erityisjärjestöillä on keskeinen asema rauhanomaisen kansainvälisen yhteistyön kehittämisessä, ja tässä onkin saatu aikaan huomattavia tuloksia. Kauppasuhteita on kehitetty mm. perustamalla YK:n yhteyteen erityinen kansainvälisen kauppaoikeuden toimikunta. YK pyrkii nykyisin myös kiinnittämään huomiota keskinäisen niin taloudellisen, teknisen kuin muun avun antamiseen sitä tarvitseville kansainvälisen oikeusyhteisön jäsenille, jota varten on pidetty sekä konferensseja että perustettu uusia elimiä. Näin on tapahtunut myös ympäristönsuojelukysymyksessä, ja siihen läheisesti liittyvät väestö- ja elintarvikehuolto-ongelmat ovat samoin tulleet ajankohtaisiksi. Avaruustutkimukset ovat niinikään jo joutuneet YK:n ja kansainvälisen oikeuden huomion kohteeksi. Niihin liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä on hyväksytty sekä päätöslauselmia että kansainvälisiä sopimuksia.

Valtioiden väliset liikenne- ym. yhteydet ovat tulleet helpommiksi sen jälkeen kun aavan meren vapauden periaate tuli kansainvälisessä oikeudessa ja valtiokäytännössä hyväksytyksi kolmisensataa vuotta sitten ja valtioiden välillä on solmittu jatkuvasti lukuisia kauttakulkua vieraalla alueella edistäviä sopimuksia. Aavan meren vapautteen liittyy myös oikeus ns. viattomaan kauttakulkuun rantavaltion aluevesillä. Kansainvälinen merioikeus tuli suurelta osalta säännöstetyksi vuonna 1958 tehdyllä neljällä Geneven yleissopimuksella, jotka koskevat alue-merta, aavaa merta, kalastusta ja kalojen lisäksi meren muiden elollisten luonnonvarojen hyväksikäyttöä sekä aluemerен ulkopuolella olevaa ns. mannermaajalustaa (tiettyä osaa meren pohjasta). Aluemerен ja mannermaajalustan suurten laajennusten sekä ryöstöpyynnin jatkumisen ym. ongelmien vuoksi on kuitenkin käynyt tarpeelliseksi ottaa merioikeuden kysymykset uudelleen käsiteltäviksi useana jaksena toimivassa konferenssissa, jossa käsitellään myös ns. talousvyöhykkeitä mannermaajalustan lisäksi, merialueelle järjestettävää kansainvälistä hallintoa, joka myöntäisi toimilupia merten rikkauksien hyväksikäyttöä varten, sekä merenrantaa vailla olevien valtioiden etuja. Valtioiden maa-

alueilla ei liikkuminen erityisittä sopimuksista ole yhtä vapaata kuin meillä, vaikka käytännössä tämä yleensä sallitaan.

Valtion alueherruus ulottuu myös sen alueen yläpuolella olevaan ilmatilaan. Kansainvälisestä siviililentoliikenteestä on tehty useita yleis-sopimuksia sekä suoritettu bilateraalaisia järjestelyjä. Siinä vallitsevat eri säännöt henkilö- ja tavaraliikenteen sekä kauttakulun ja laskeutumisen suhteen. Kaikkiaan ns. viidestä ilmaliikenteen vapaudesta on toistaiseksi yleensä toteutettu vain kolme. Kansainvälistä yhdysliikennettä (jus commercii) pidetään eräänä valtion perusoikeutena, mutta se ei vielä-kään ole täydellinen.

Jo aikaisemmin mutta erityisesti nyt dekolonisaatioprosessin ollessa käynnissä on kysymys alueherruuden muutosten vaikutuksista valtiosopimuksiin, valtionomaisuuteen ja -velkoihin sekä asianomaisella alueella olevan väestön asemaan tullut tärkeäksi. Sekä tietoisoppi että käytäntö on ollut jatkuvasti varsin horjuvalla kannalla näissä oikeusseuraantokysymyksissä. Tätä kysymystä tutkitaan paraikaa YK:n eräissä elimissä ja oikeusseuraannosta valtiosopimuksiin on jo valmisteltu ehdotus. Vielä dekolonisaation päätyttyäkin tällä kysymyksellä on ajankohtaisuutta, sillä vapaaehtoiset aluemuutokset ovat edelleen sallittuja, ja valtiot voivat liittyä yhteen tai hajota osiin.

Valtiosopimusten solmimisesta, soveltamisesta, tulkinasta ja päätymisestä hyväksyttiin Wienissä vuonna 1969 laajahko yleissopimus, jonka jo monet valtiot ovat ratifioineet ja jonka odotetaan kohta tulevan voimaan. Siihen on otettu mm. määräys ns. pakottavasta oikeudesta (jus cogens), jonka mukaan sellaiset sopimusmääräykset, jotka ovat ristiriidassa erittäin tärkeinä pidettyjen oikeussääntöjen kanssa, ovat mitättömät. Sanottuja oikeussääntöjä ei ole tarkemmin määritelty, mutta monet katsovat, että niihin sisältyy mm. sotaanryhtymiskielto ja tärkeimpien ihmisoikeuksien kunnioittamisvelvollisuus. Samassa sopimuksessa on myös todettu, että pakkoa käyttäen aikaansaatu sopimus on mitätön.

Oikeudenalana kansainvälisellä oikeudella on se etu, että sitä voidaan tutkia kaikissa maissa, jolloin eri näkökohdat tulevat paremmin esille. Sitä koskeva tieteellinen kirjallisuus ja viralliset asiakirjat ovat saatavissa etupäässä suurilla kansainvälisillä kielillä, joten näihin perehtynyt tutkija voi käyttää hyväkseen suurimman osan tätä laajaa aineistoa. Tällainen työskentely on omiaan entistä enemmän lisäämään hedelmällistä kansainvälistä vuorovaikutusta ja kasvattamaan ymmärtämystä myös vieraita maita ja niiden kansalaisia kohtaan. Kiinnostus kansainvälistä oikeutta kohtaan onkin lisääntynyt huomattavasti var-

sinkin viime vuosikymmeninä. Kansainvälisen oikeuden alalla toimii useita arvovaltaisia tieteellisiä sekä kansainvälisiä että kansallisia yhdistyksiä ja laitoksia. Laajoja tämän alan kirjastoja on käytettävissä maailman eri äärellä kuten Genevessä, Haagissa ja New Yorkissa, ja sanotun oikeuden opetuksen ja tutkimuksen edistämiseksi on lahjavarjoilla perustettu suuria rahastoja ja opinahjoja. Tärkein niistä on Haagissa toimiva Kansainvälisen oikeuden akatemia. Kansainvälistä oikeutta tarvitsevat erityisesti ne henkilöt, jotka joko virallisen asemansa perusteella, kuten valtiomiehet ja diplomaatit, tai yksityisinäkin ulkomaisten kauppa- ym. suhteiden takia joutuvat toisia useammin tekemisiin ulkomaisten ja ulkomaalaisten kanssa. Samoin on välttämätöntä, että sotilasalalla toimivat perehtyvät kansainvälisen sota-oikeuden tärkeimpiin säännöksiin. Myös tuomarit sekä muut virkamiehet joutuvat la- kien soveltaessaan usein ratkaisemaan kansainväliseen oikeuteen kuuluvia ongelmia. Mitä taas tulee valtioihin, niin niistä erityisesti pienten ja aineellisilta voimiltaan heikkojen on syytä myötävaikuttaa kansainvälisen oikeuden kehittämiseen ja vahvistamiseen, koska ne kaikkein kipeimmin tarvitsevat kansainvälistä tukea selvittääkseen vaikeuksistaan.

Eräs kansainvälisen oikeuden samoin kuin YK:n tärkeimpiä tehtäviä on kansainvälisen rauhan ja järjestyksen turvaaminen. Mitä enemmän kansainvälisiä sopimuksia tekemällä ja erilaisten kansainvälisten järjestöjen ja elinten toiminnalla voidaan parantaa oloja maailmassa siellä missä hätä ja avun tarve on suurin sekä edistää valtioiden ja kansojen ystävällisiä suhteita, sitä pienemmäksi tulee kansainvälisten häiriöiden vaara. Kuten jo aikaisemmin on todettu, YK:n peruskirja kieltää väkivallan käytön ja sillä uhkaamisenkin valtioiden välisissä suhteissa velvoittaen tästä johtuen valtioita selvittämään kaikki erimielisyytensä vain rauhanomaisin keinoin. Useimmat katsovat, että myös yleinen kansainvälinen oikeus on tällä kannalla, mutta vaikka näin ei olisikaan, ei tämä merkitsisi kovinkaan paljoa, sillä nykyisinhän melkein kaikki valtiot kuuluvat YK:hon. Väkivallan ehdoton tuomitseminen on jo sinänsä suuriarvoinen asia, sillä aina Kansainliiton perustamiseen saakka katsottiin, että valtioilla oli rajaton oikeus tarttua aseisiin toisiaan vastaan ei vain oikeudenloukkausten takia vaan poliittisistakin syistä, ja tällä tavoin voitiin yhdellä iskulla tehdä tyhjäksi rauhan aikana perustettuja oikeuksia sekä tuhota suuri osa rauhanaikaista oikeusjärjestelmää jopa valtioiden itsenäisyys ja kansojen vapaus. Kansainliittokaan eikä liioin Pariisin pöytäkirja vuodelta 1928, joka viimeksi mainittu tuomitsi sodan kansallisen politiikan välikappaleena eräin varauksin, eivät kieltäneet kokonaan väkivallankäyttöä, vaan tässä saatiin odottaa YK:n perusta-

miseen saakka. Väkivallan käytön kiellosta johtuu myös, että kaikenlaiset aseelliset interventiot, alueloukkaukset ja -valtaukset ovat kiellettyjä, mikä todetaan YK:n yleiskokouksen vuonna 1970 hyväksymässä valtioiden ystävällisiä suhteita ja kansainvälistä yhteistoimintaa koskevassa päätöslauselmassa. Peruskirja kieltää yleensäkin puuttumisen toisen valtion sisäisiin asioihin, ellei tämä ole välttämätöntä kansainvälisen rauhan säilyttämiseksi tai palauttamiseksi YK:n toimenpiteiden avulla. Peruskirjassa ei kuitenkaan ole tarkemmin määritelty, mitä kaikkea kiellettyyn interventioon sisältyy. Aikaisemmin on jo mainittu, ettei ole takeita siitä, että valtiot edes YK:n elinten avulla tulevat selvittämään riitansa sallituin eli vain rauhanomaisin keinoin, mikä siis merkitsee, että riita saattaa jäädä selvittämättä. Tätä on kuitenkin pidettävä pienempänä pahana, kuin jos väkivallan käyttö sallittaisiin.

Yleinen kansainvälinen oikeus ei tarjoa mitään tehokkaita keinoja, millä väkivallan käyttö kansainvälisissä suhteissa voitaisiin estää, jos siihen kaikesta huolimatta turvaudutaan — mitä valitettavasti on jatkuvasti tapahtunut —, ja millä tavoin hyökkääjä voitaisiin taltuttaa. Puolustautuminen on tietenkin sallittu ja täytyykin sallia, ja toiset valtiot saavat myös ryhtyä auttamaan hyökkäyksen uhria. Tarkoitus oli, että YK-järjestö jäsentensä avustamana huolehtisi tehokkaasti sekä rauhan säilymisestä että sen palauttamisesta sen rikkouduttua, ja tätä varten peruskirjaan onkin otettu järjestön määäämiä erilaisia pakkotoimenpiteitä koskevia yksityiskohtaisia määräyksiä aina asevoiman käyttöön saakka. Valitettavasti ne ovat kuitenkin jääneet suurelta osalta kuolleiksi kirjaimiksi sekä veto-oikeuden käyttömahdollisuuden takia että sen vuoksi, ettei peruskirjan edellyttämiä sotilaallisia toimenpiteitä koskevia sopimuksia ole saatu solmituksi. Sotilaalliset pakotteet ovat siis vapaaehtoisuuden varassa, eikä niihin ole turvauduttu kuin kerran eli Korean sodan aikana. Myös taloudellisiin ym. ei-sotilaallisiin pakkokeinoihin on ryhdytty vain harvoin ja yleensä heikoin tuloksin. Rauhan varsinaisina turvaajina ovat siis edelleenkin suurvallat, jotka voivat painostaa aseisiin tarttuneita pienempiä valtioita, mitä ne kyllä ovat toisinaan tehneet vaihtelevin menestyksin. Valitettavasti niillä itselläänkään ei ole puhtaita papereita. YK:n rauhanturvajoukoista, jotka kuitenkin saavat toimia vain aluevaltion luvalla ja joiden mahdollisuudet ovat muutoinkin rajoitetut, on kyllä ollut hyötyä rauhan säilyttäjinä, mutta pettymyksiäkin on koettu. Tilanne ei siis ole läheskään tyydyttävä. Selvää on, että väkivaltaa käyttänyt valtio joutuu tästä kansainväliseen vastuuseen hyvitysvelvollisuuksineen, mutta tämänkin toteuttaminen saattaa käytännössä olla vaikeata.

Kansainvälistä oikeutta tarvitaan myös sodan aikana ja muissa aselaskauksissa, niin kansainvälisissä kuin valtionsisäisissäkin. Sodankäyntiä on jo kauan säännöstetty sekä maalla että merellä, jota vastoin ilmasodan säännöt ovat varsin niukat. Ensimmäiset sodankäynnin säännöt syntyivät jo viime vuosisadalla ja niistä on vielä Pariisin vuoden 1856 selityskirja, joka koski eräitä merisodan ja merisodan neutraalisuuden kysymyksiä, jatkuvasti voimassa, vaikkakin sitä on rikottu erityisesti kumpaisessakin maailmansodassa. Haagissa suoritettiin ensin 1899 ja sitten 1907 laaja sekä maa- että merisodan ja neutraalisuutta niissä koskevien osittain tapaoikeuteen perustuvien sääntöjen kodifiointi ja kehittäminen. Merisodan kohdalta ne jäivät kuitenkin monessa kohdin puutteellisiksi.

Kummassakin maailmansodassa, ja varsinkin jälkimmäisessä, Haagin sopimusmääräyksiä rikottiin kuitenkin puolin ja toisin, erityisesti merellä. Tämä johtui osittain siitä, että ne sotatekniikan kehittyessä olivat eräissä kohdin pahasti vanhentuneet. Maailmansotien välikautena saatiin aikaan vuoden 1925 Geneven pöytäkirja, joka kieltää tiettyjen kaasujen ja kemiallisten aineiden käytön sodankäyntivälineenä. Lisäksi solmittiin niinikään Genevessä 1929 kaksi, toinen haavoittuneita ja sairaita sekä toinen sotavankeja koskevaa yleissopimusta. Toisen maailmansodan jälkeen uusittiin Genevessä 1949 maasodan ja merisodan haavoittuneita, sairaita ja haaksirikkoutuneita sekä sotavankeja koskevat vanhat sopimukset kolmella uudella yleissopimuksella ja tehtiin vielä neljäs, siviiliväestön suojelua aselaskauksissa koskeva yleissopimus.

Mutta nämäkin sopimukset ovat jo osoittautuneet puutteellisiksi, ja niinpä vuosina 1974 ja 1975 pidettiin jo konferenssi, joka jatkuu ensi vuonna, jolloin tarkoitus on saada valmiiksi Geneven vuoden 1949 yleissopimuksia vahvistavat ja täydentävät kaksi pöytäkirjaa sekä mahdollisesti vielä kolmas asiakirja, joka kieltäisi tiettyjen konventionaalisten aseiden käytön tai rajoittaisi sitä. Tähtäimessä ovat mm. napalm-pommit sekä muut polttoaisteluvälineet ja salakavalat ja aikavieaseet. Tällä kertaa pyritään erityisesti suojelemaan siviiliväestöä nykyaikaisia aseita vastaan sekä laajentamaan sitä niukkaa suojaa, minkä vanhat sopimukset myöntävät osapuolille ei-kansainvälisissä aselaskauksissa. Sodankäynnin sääntöjen tarkoituksena on estää tarpeettomien tai sotilaalliseen hyötyyn verrattuna suhteettomien kärsimysten ja vahinkojen aiheuttaminen sekä kieltää sellaiset menetelmät, jotka erotuksetta kohdistuvat sotilas- ja siviili kohteisiin. Aseellista toimintaa ei liioin saa kohdistaa ulkopuolisiin valtioihin ja niiden

rauhanomaisiin kansalaisiin. Sotavankeja on kohdeltava hyvin ja erityistä huolenpitoa on annettava sairaille, haavoittuneille ja haaksirik-koutuneille.

Sissejä ja vastarintaliikkeisiin kuuluvia koskevat säännöt ovat olleet varsin epätydyttävät. Nyt pyritään saamaan parannusta aikaan tässäkin suhteessa, millä on erityinen merkitys sisällissodissa, jotka ovat suu-resti yleistyneet toisen maailmansodan jälkeen kansainvälisten sotien tultua kielletyiksi. Kansainvälisen oikeuden olisikin kohdistettava erityistä huomiota sisällissotakysymykselle kokonaisuudessaan. Erityisesti olisi selvitettävä se seikka, saavatko ulkopuoliset valtat ja niiden kansalaiset sekaantua sisällissotiin ja millä tavalla. Tähän saakka on katsottu, että vallassa olevan hallituksen avustaminen on sallittua siihen saakka, kunnes kapinalliset on tunnustettu sodankävijöiksi, jota vastoin kapinallisten avustaminen on kiellettyä puhtaasti humanitaarista toimintaa lukuunottamatta. Sodankävijäksi tunnustaminen on kuitenkin jäänyt melkein kokonaan pois käytännöstä. Niinpä on esitetty, että ulkovaltojen olisi pidätyttävä puuttumasta ainakaan sotilaallisesti kummankaan taistelijapuolen hyväksi sisällissodassa, joidenkin katso-essa, että avustaminen on sallittua kummallekin osapuolelle tai ainoas-taan kapinoitsijoille, jotka taistelevat itsemääräämisoikeuden puolesta. Näitä kysymyksiä on kyllä jo käsitelty YK:ssa eri yhteyksissä, mutta nyt olisi syytä selvittää asia nimenomaisin säännöin. Tieteisoppineet ovat jo tehneet tätä koskevia ehdotuksia.

Kansainvälisen oikeuden merkitystä ja arvostusta ovat olleet omiaan vähentämään erityisesti pitkällisissä sodissa tapahtuneet lukuisat rikko-mukset ja se epävarmuus, minkä sodan mahdollisuus synnyttää. Tällöin kuitenkin unohdetaan kaikki ne tapaukset, joissa kansainvälistä oi-keutta on tunnontarkasti noudatettu niin rauhan kuin sodan aikana ja kansainvälisen oikeuden monet suuret saavutukset. Olisi kyllä erityisen toivottavaa, ettei tyydyttäisi vain väkivallan kieltoon kansainvälisissä suhteissa, vaan että tätä kieltoa todella voitaisiin pitää tehokkaasti voimassa. Näin ei valitettavasti kuitenkaan ole käynyt, eikä tässä suhteessa ole kovin suuria toiveita tulevaisuuttakaan silmällä pitäen. Mutta kansainvälisen oikeuden merkitys yksinään rauhanaikana, joka kuitenkin on kansainvälisen oikeusyhteisön normaalitila, on niin suuri, kuten aikaisemmin esitetystä lienee ilmennyt, ettei kansainvälistä oi-keutta eräistä sen heikkouksista huolimatta ole syytä aliarvioida ja halveksia.

Lopuksi on syytä mainita ne ponnistukset, joihin Suomen taholta tasavaltamme kunnioitetun presidentin Urho Kekkosen aloitteesta on

ryhdytty Euroopan turvallisuus- ja yhteistoimintakonferenssin toimesta kansainvälisen turvallisuuden lisäämiseksi ja kansainvälisen yhteistyön tehostamiseksi tämän vanhan maanosan piirissä. Vaikka konferenssi yhä jatkuu tätä kirjoitettaessa, aletaan siinä jo päästä yksimielisyyteen monesta tärkeästä konferenssin laajaan ohjelmaan kuuluvasta kysymyksestä, ja tarkoituksena on palata konferenssin jälkeen eräisiin toistaiseksi vielä avoimeksi jääviin kysymyksiin kuten valtioiden välisten riitojen rauhanomaisten selvittelykeinojen edelleen kehittämiseen. On olemassa hyvät toiveet, että konferenssi saa työnsä päätökseen vielä tänä vuonna, ehkä ei aivan niin suurin tuloksin kuin jotkut alunperin toivoivat, mutta kuitenkin konferenssin arvokkaita tavoitteita huomattavasti edistävällä tavalla.